Factsheet

Trimbos instituut

Netherlands Institute of Mental Health and Addiction

Het beleid van scholen rond tabak, alcohol en cannabis

Deze factsheet rapporteert (de veranderingen in) het beleid van scholen voor Voortgezet Onderwijs (VMBO, HAVO, VWO) rond het gebruik van tabak, alcohol en cannabis in de periode van 2003 tot en met 2015. Eerst wordt de stand van zaken van preventieactiviteiten op scholen weergegeven. Vervolgens in welke mate scholen regels en sancties hanteren ten aanzien van middelengebruik door scholieren. Ten slotte wordt aandacht besteed aan de mate waarin scholen problemen met alcohol en drugs signaleren en of scholen in een protocol hebben vastgelegd hoe zij met dergelijke problemen omgaan.

De gegevens kunnen inzicht geven in hoe het beleid op scholen zich heeft ontwikkeld. Dit kan preventieprofessionals en beleidsmakers aanknopingspunten bieden om dit beleid verder te stimuleren.

Kernpunten

PREVENTIE

- Steeds meer scholen voor voortgezet onderwijs geven voorlichting aan leerlingen over tabak, alcohol en/of drugs. In 2003 deed driekwart van de scholen mee aan landelijke of regionale voorlichtingsprogramma's over één of meer van deze onderwerpen, in 2015 bijna alle scholen.
- Scholen zijn leerlingen vooral vaker voorlichting gaan aanbieden over het onderwerp alcohol.
- Sinds 2007 zijn scholen bij ouderavonden vaker aandacht gaan besteden aan roken en alcohol.

REGELGEVING

- Scholen staan minder toe dat leerlingen en docenten roken op het schoolterrein. Tussen 2003 en 2015 steeg het percentage scholen waar leerlingen *nergens* op het schoolterrein mogen roken fors van 9 procent naar 58 procent. Het percentage scholen waar docenten *nergens* op het schoolterrein mogen roken steeg van 5 procent naar 19 procent.
- Minder scholen staan toe dat leerlingen tijdens schoolse activiteiten drinken. In 2015 is het op 93 procent van de scholen nooit toegestaan dat leerlingen tijdens schoolse activiteiten drinken, in 2003, 2007 en 2011 schommelde dit percentage rond de 40 procent.
- Het overgrote deel van de scholen (94%) staat drinken door docenten in schoolverband toe, bijvoorbeeld tijdens een speciale gelegenheid.
- Scholen geven in 2015 vaker een sanctie bij een eerste overtreding van de schoolregels over roken, alcohol- of cannabisgebruik dan in 2003. De sancties bij herhaaldelijk overtreden zijn onverminderd hoog gebleven.

SIGNALEREN EN BEGELEIDEN

- Meer scholen signaleren cannabisgebruik (34%) tijdens schooltijd dan alcoholgebruik (6%). Deze percentages zijn sinds 2007 stabiel.
- Het percentage scholen dat een protocol heeft rond het signaleren en begeleiden van problemen met alcohol en drugs schommelt sinds 2007 rond de 50 procent.

De studie

Sinds 2003 meet het Trimbos-instituut het schoolbeleid met betrekking tot het middelengebruik van scholieren. Hiertoe zijn om de vier jaar vragenlijsten afgenomen bij de schoolleiding van scholen die deelnamen aan het Peilstationsonderzoek scholieren (Van Dorsselaer et al., 2016a). Deze scholen waren steeds verspreid over heel Nederland. Alle scholen die deelnamen aan het Peilstationsonderzoek scholieren hebben de vragenlijst voor de schoolleiding ontvangen en elke meting heeft ongeveer 95 procent van de scholen een ingevulde vragenlijst geretourneerd (2003: 185 van de 192 scholen; 2007: 148 van de 153 scholen; 2011: 135 van de 141 scholen; 2015: 110 van de 117 scholen). De vragenlijst werd meestal ingevuld door de directie of de zorgcoördinator.

Preventie

Scholen besteden aandacht aan de preventie van middelengebruik in de vorm van lespakketten, projecten of themadagen. In 2015 deden 9 op de 10 scholen mee aan landelijke of regionale preventie- en voorlichtingsprogramma's over genotmiddelengebruik door scholieren. Dit is een significante toename vergeleken met 2003, toen 74 procent van de scholen meedeed aan een dergelijk programma. Daarnaast rapporteerde twee derde van de scholen in 2015 dat zij ondersteuning ontvingen van de regionale GGD of een instelling voor verslavingszorg.

Voorlichting aan leerlingen

In 2015 gaf 80 procent van de scholen voorlichting aan leerlingen over alcohol, 70 procent over roken en 56 procent over cannabis (figuur 1). Meer scholen zijn aandacht gaan besteden aan alcoholpreventie. Het percentage scholen dat actief aandacht besteedt aan voorlichting over alcohol steeg van 62 procent in 2003 naar 80 procent in 2015. Voor wat betreft voorlichting over roken en cannabis is er geen significante toename.

Voorlichting aan ouders

Scholen geven niet alleen voorlichting aan leerlingen maar betrekken ook ouders. In 2015 organiseerde bijna de helft van de scholen een ouderavond over alcohol en een derde over tabak of cannabis (figuur 2). Tussen 2007 en 2015 zijn scholen vaker ouderavonden over alcohol en roken gaan aanbieden. Het onderwerp cannabis wordt ook vaker besproken tijdens een ouderavond, maar deze toename is niet significant.

Preventieprogramma's

Scholen kunnen invloed uitoefenen op het middelengebruik van leerlingen door het geven van voorlichtingslessen aan leerlingen, door ouders te betrekken, door duidelijke regels te stellen en door zorg te bieden aan leerlingen met problematisch gebruik. Als scholen deelnamen aan een landelijk of regionaal preventieprogramma, noemden zij het vaakst de gezonde school en/of de gezonde school en genotmiddelen (56%). De gezonde school en genotmiddelen ondersteunt preventieprofessionals en scholen bij de invoering van een schoolbeleid om op een systematische en samenhangende manier aandacht aan middelengebruik te besteden (zie ook www.dgsg.nl). Andere veelgenoemde preventieprogramma's waren leefstijl (37%) en rookvrije schoolpleinen (28%).

Figuur 1. Scholen met actieve aandacht voor het gebruik van tabak, alcohol of cannabis in lespakketten, projecten of themadagen (%).

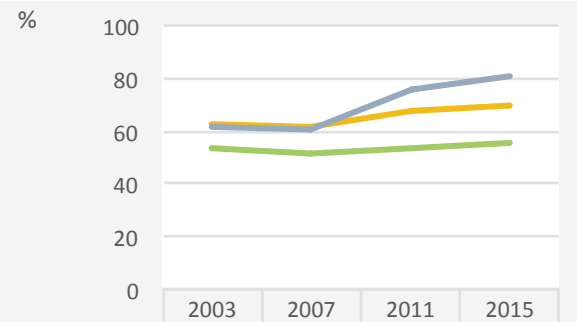

	2003	2007	2011	2015
Tabak	62	62	67	70
Alcohol	62	60	75	80
Cannabis	53	51	53	56

Figuur 2. Scholen met actieve aandacht voor het gebruik van tabak, alcohol of cannabis op een ouderavond (%).

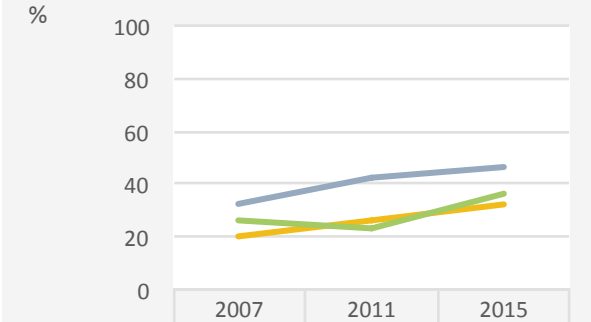

	2007	2011	2015
Tabak	20	26	33
Alcohol	32	42	46
Cannabis	26	23	36

Regelgeving

Regels over roken

Steeds meer scholen geven aan dat het voor leerlingen nergens op school is toegestaan om te roken (figuur 3). Waar dit in 2003 nog slechts bij 1 op de 10 scholen het geval was, geldt nu voor 58 procent van de scholen dat roken door scholieren nergens op het schoolterrein is toegestaan. Met name tussen 2011 en 2015 is een sterke toename zichtbaar. Indien leerlingen mogen roken op school, mag dit bij ruim de helft van de scholen vanaf de derde of vierde klas. De andere scholen hanteren geen leeftijdsgrens.

Ook wat betreft het roken door docenten op school is een positieve trend zichtbaar (figuur 3). In 2003 mocht 5 procent van de docenten nergens op school roken, in 2015 is dit gestegen naar 19 procent. Indien docenten mogen roken op school, geldt voor bijna 90 procent van de scholen dat zij dat niet in het zicht van de leerlingen mogen doen. Zij roken dan bijvoorbeeld in een aparte rookruimte of op een afgescheiden deel van het schoolterrein.

Regels over alcoholgebruik

Tussen 2003 en 2011 was het op ongeveer 40 procent van de scholen nooit toegestaan dat leerlingen tijdens schoolse activiteiten alcohol dronken (figuur 4). In 2015 is een enorme toename zichtbaar en blijkt dat ruim 90 procent van de scholen het drinken van alcohol door leerlingen tijdens schoolse activiteiten niet toestaat.

Bij docenten is sinds 2003 geen verandering zichtbaar van drinken van alcohol in schoolverband, dit is op bijna alle scholen toegestaan. In 2015 is nader bekeken bij welke gelegenheden binnen schoolverband wordt gedronken door docenten. Bijna de helft van de docenten drinkt alcohol na het werk, bijvoorbeeld bij een vrijdagmiddagborrel. Acht op de tien docenten drinkt bij speciale gelegenheden binnen of buiten de school, zoals een diploma-uitreiking of werkweek. Áls docenten bij speciale gelegenheden mogen drinken, mag dat op vier op de vijf scholen niet in de aanwezigheid van leerlingen.

Figuur 3. Scholen waar het nergens op school is toegestaan om te roken voor leerlingen of docenten (%).

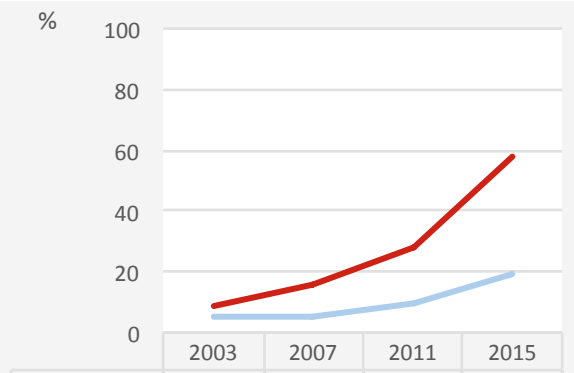

	2003	2007	2011	2015
Leerling	9	16	28	58
Docent	5	5	10	19

Figuur 4. Scholen waar het nooit in schoolverband is toegestaan om te drinken voor leerlingen of docenten (%).

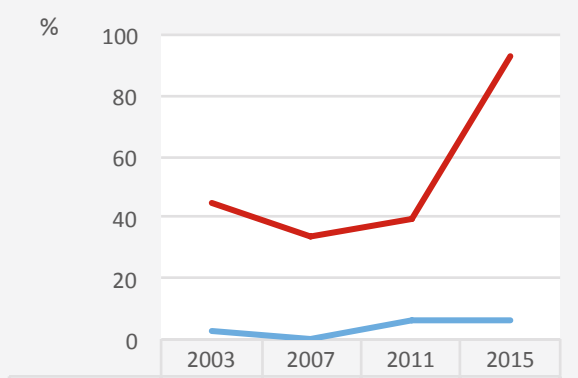

	2003	2007	2011	2015
Leerling	45	34	40	93
Docent	3	0	7	6

Sancties bij overtreding van de schoolregels over middelengebruik

Niet alleen de regels ten aanzien van middelengebruik zijn strenger geworden, ook wat betreft de sancties bij overtreding van de schoolregels zijn veranderingen zichtbaar (figuur 5). Sancties betreffen bijvoorbeeld voor- of nablijven, een schorsing of van school gestuurd worden, een berisping is niet meegeteld. Bij een eerste overtreding van de schoolregels over tabak, alcohol en cannabis werd in 2003 door respectievelijk 20 procent, 51 procent en 63 procent van de scholen een sanctie opgelegd. In 2015 waren deze percentages toegenomen tot respectievelijk 26 procent, 70 procent en 77 procent.

Bij herhaalde overtreding van de schoolregels is geen verandering zichtbaar. Wat betreft alcohol- en cannabisgebruik is waarschijnlijk geen verandering zichtbaar doordat ook in 2003 al erg veel scholen sancties oplegden bij herhaalde overtreding. Hierdoor was het nauwelijks mogelijk om dit te overtreffen. Ook als gekeken wordt naar het soort sancties dat scholen opleggen, is geen duidelijke verandering zichtbaar.

Figuur 5. Enigerlei sanctie bij een eerste of herhaalde overtreding van de schoolregels over het gebruik van tabak, alcohol, cannabis (%).

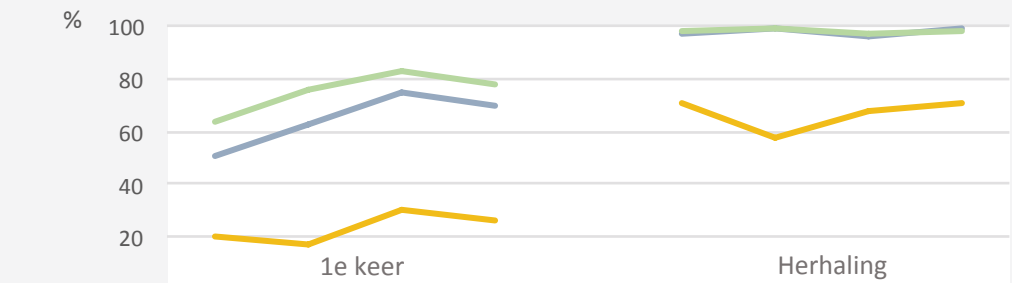

	1e keer 2003	1e keer 2007	1e keer 2011	1e keer 2015	Herhaling 2003	Herhaling 2007	Herhaling 2011	Herhaling 2015
Tabak	20	17	30	26	71	58	68	71
Alcohol	51	62	75	70	97	99	96	99
Cannabis	63	76	83	77	98	99	97	98

Signaleren en begeleiden

Scholen is gevraagd hoe vaak zij signaleren dat scholieren tijdens pauzes of vrije uren alcohol drinken of cannabis gebruiken. In 2015 signaleerde 6 procent van de scholen soms of regelmatig dat scholieren tijdens schooltijd alcohol dronken, 55 procent gaf aan dat zij niet wisten of het voorkwam en 40 procent stelde vast dat dit zelden of nooit gebeurde. Deze percentages zijn sinds 2007 stabiel (figuur 6).

Opvallend is dat het gebruik van cannabis tijdens schooltijd vaker gesignaleerd wordt dan het gebruik van alcohol. In 2015 gaf een derde van de scholen aan soms of regelmatig scholieren te signaleren die tijdens schooltijd cannabis gebruiken, 44 procent wist niet zeker of het voorkwam en 23 procent gaf aan dat er zelden of nooit cannabis werd gebruikt tijdens schooltijd. Ook hier zijn sinds 2007 geen significante veranderingen zichtbaar, maar in 2015 lijkt cannabisgebruik vaker gesignaleerd te worden dan in 2011.

In 2015 is scholen gevraagd of zij vinden het schoolpersoneel over voldoende kennis en vaardigheden beschikt om problemen met alcohol of drugs te herkennen. Hoewel 60 procent van de scholen aangeeft dat deze kennis en vaardigheden voldoende aanwezig zijn, geeft een derde aan dat dit nog onvoldoende is.

Vastleggen van beleid

In 2015 geeft 60 procent van de scholen aan dat zij hun maatregelen op het gebied van tabak, alcohol en drugs hebben vastgelegd in een beleid, 19 procent is daarmee bezig en bij 20 procent van de scholen zijn de maatregelen niet vastgelegd. Ook heeft in 2015 bijna de helft van de scholen een protocol rond het signaleren en begeleiden van problemen met alcohol en de helft heeft zo'n protocol rondom problemen met drugs (figuur 7). Deze percentages zijn sinds 2007 nauwelijks veranderd.

Figuur 6. Signalering van het gebruik alcohol of cannabis tijdens pauzes of vrije uren door scholen (%).

	Alcohol 2007	Alcohol 2011	Alcohol 2015	Cannabis 2007	Cannabis 2011	Cannabis 2015
Ja	4	4	6	26	14	34
Weet niet	47	45	55	48	50	44
Zelden/nooit	49	51	40	27	36	23

Figuur 7. Scholen met een protocol rond het signaleren en begeleiden van problemen met alcohol of drugs (%).

	Alcohol 2007	Alcohol 2011	Alcohol 2015	Drugs 2007	Drugs 2011	Drugs 2015
Ja	51	42	46	53	43	50
Weet niet	15	12	14	14	12	12
Nee	35	46	40	33	46	39

Conclusie

De afgelopen 10 jaar was er in de media en politiek veel aandacht voor de preventie van alcoholgebruik op jonge leeftijd. Uit bovenstaande gegevens blijkt dat ook scholen in deze periode actiever zijn geworden op dit onderwerp. Zo is er sinds 2007 een duidelijke toename te zien in het aantal scholen dat lessen aanbiedt aan leerlingen over alcohol. Positief is dat scholen ook vaker ouders betrekken. Ouders spelen een cruciale rol bij de preventie van middelengebruik. Vooral het gelijktijdig betrekken van ouders en jongeren is effectief (Koning, 2011). Elk schoolpreventieprogramma zou daarom idealiter ook een oudercomponent moeten hebben. Tussen 2007 en 2015 zijn meer scholen ouderavonden gaan aanbieden met aandacht voor het onderwerp roken (20% in 2007 versus 33% in 2015) en alcohol (32% in 2007 en 46% in 2015). Ondanks dat dit een flinke vooruitgang is, lijkt hier nog meer winst te behalen.

Onder invloed van aangescherpte landelijke wet- en regelgeving gaan scholen steeds meer richting een 'middelenvrije school'. Zo'n 'middelenvrije school' wordt door ouders ondersteund: bijna alle ouders (97%) vinden dat scholen rookvrij en alcoholvrij moeten zijn (van Dorsselaer et al., 2016b). Het huidige onderzoek laat zien dat scholen bijna niet meer toestaan dat jongeren drinken tijdens schoolse activiteiten. De verhoging van de verkoopleeftijd van alcohol naar 18 jaar én het verbod op het in bezit hebben van alcohol onder de 18 jaar per 1 januari 2014, is waarschijnlijk de directe aanleiding.

Vanaf 1 januari 2020 moeten alle schoolterreinen volledig rookvrij zijn. Bij de scholen uit het huidige onderzoek is het percentage rookvrije scholen sterk toegenomen, maar er ligt nog een hele uitdaging voordat alle scholen volledig rookvrij zijn. Op dit moment mag op 42 procent van de scholen nog wél gerookt worden door leerlingen en op 81 procent van de scholen mag er door docenten gerookt worden. In een recente evaluatie over rookvrije schoolterreinen (Breedveld & Lammertink, 2016) werd een positiever beeld geschetst, namelijk dat meer dan de helft van de scholen een rookvrij schoolterrein heeft, zowel voor leerlingen als docenten. Mogelijk komen deze verschillende resultaten voort uit een verschil in definitie. In het huidige onderzoek was een school pas rookvrij als docenten nergens op school – dus niet op het schoolterrein, maar ook niet binnen in een rookruimte voor docenten – mochten roken. Uit het huidige onderzoek blijkt ook dat veel docenten alcohol drinken onder schooltijd. Een middelenvrije school houdt in dat er tijdens schoolactiviteiten geen alcohol wordt gedronken en niet wordt gerookt door al het personeel, onderwijzend en niet onderwijzend. Hier valt nog een wereld te winnen.

Een derde van de scholen geeft aan dat de kennis en vaardigheden voor het signaleren, bespreken en doorverwijzen van problematisch middelengebruik onvoldoende aanwezig is. Daarnaast is het percentage scholen dat schoolpreventie met betrekking tot tabak, alcohol en drugs heeft vastgelegd in beleid de afgelopen jaren weinig veranderd. Dit zijn belangrijke aandachtspunten voor de toekomst.

Trimbos instituut

Referenties

Breedveld K & Lammertink N (2016). *Rookvrije schoolterreinen - 2016.* Utrecht: Mulier Instituut.

Koning IM (2011). *Prevention of alcohol use in early adolescents: A joint venture of schools and parents.* Utrecht: Utrecht University.

Van Dorsselaer S, Tuithof M, Verdurmen J, Spit M, Laar, M. van & Monshouwer K. (2016a). *Jeugd en riskant gedrag 2015.* Kerngegevens uit het Peilstationsonderzoek Scholieren. Utrecht: Trimbos-instituut.

Van Dorsselaer S, Tuithof M & Monshouwer K. (2016b). *Factsheet Peilstationsonderzoek Ouders 2015.* Ouders over het gebruik van tabak, alcohol, cannabis en internet door jongeren. Utrecht: Trimbos-instituut.

Colofon

Trimbos-instituut
Postbus 725
3500 AS Utrecht
T: 030 - 297 11 00

Auteurs
Marlous Tuithof, Saskia van Dorsselaer, Karin Monshouwer

Met dank aan
Ingrid Schulten, Liesbeth Naaborgh, Jeroen Lammers

Vormgeving
Canon Nederland N.V.

Beeld
www.istockphoto.com

Financiering
Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Bestelinformatie
Deze uitgave is als download beschikbaar of te bestellen via www.trimbos.nl/webwinkel.

Artikelnummer: *AF1530*

© 2017, Trimbos-instituut, Utrecht

Alle rechten voorbehouden. Het overnemen van teksten is toegestaan, mits met de juiste bronvermelding.